
Do dziejów "Kurier Warszawskiego"

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 26/4, 131-134

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DO DZIEJÓW „KURIERA WARSZAWSKIEGO”

Opracował Zbigniew Anculewicz

Wyrok Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego z 1(13) marca 1876 r. w sprawie przekroczenia art. 17 Ustawy o cenzurze przez redakcję „Kuriera Warszawskiego” nie jest szerzej znany¹. Stanowi ciekawy materiał nie tylko do dziejów „Kuriera Warszawskiego”, ale także rzuca światło na działalność redakcji, pracę redaktorów i dziennikarzy, ich potyczki z cenzorami czy sądami w wyniku naruszenia obowiązującego prawa. Dokument ten to swoiste świadectwo życia prasowego Warszawy lat siedemdziesiątych XIX w.

„Kurier Warszawski”, założony 1 stycznia 1821 r. przez Brunona hr. Kicińskiego, w latach 1822—1868 był własnością Ludwika Adama Dmuszewskiego i jego najbliższej rodziny. Redagowany był przez samego właściciela, a po jego śmierci kolejno przez Ludwika de Vidal, Karola Kucza, Zygmunta Zaborowskiego, Antoniego Edwarda Odyńca i Stanisława Bogusławskiego². W 1868 r. spadkobiercy Dmuszewskiego, dotychczasowi właściciele, wydzierżawili „Kurier Warszawski” spółce Gebethner—Wolf—Michaux „Miron”—Szymanowski; ten ostatni został także redaktorem odpowiedzialnym i kierował piśmie. W 1871 r. Szymanowski został zmuszony do rezygnacji ze stanowiska redaktora odpowiedzialnego, na które powrócił dopiero w roku 1876³. W latach 1871—1876 funkcję tę pełnił formalnie Julian Statkowski, a po nim Herman Benni⁴. W okresie redaktorstwa Statkowskiego w numerze 241 pisma z 1872 r., w dziale „Przegląd polityczny”, ukazało się kilka fragmentów bez akceptacji cenzury⁵. Komitet Cenzury przekazał sprawę do Sądu Kryminalnego, który skazał winnych „przestępstwa” na kary pieniężne, ci zaś odwołali się od wyroku do Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego. Sprawę tę wraz z argumentacją prokuratora, obwinionych i sądu możemy prześledzić, czytając ów dokument.

¹ Dokument ów przechowywany jest w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej — Papiery osobiste Wacława Szymanowskiego (1821—1886), naczelnego redaktora Kuriera Warszawskiego, z lat 1855—1886, rkps 6575 III, k. 22—25, mikrofilm P-246/4. Dokument ten nie został opublikowany przez autorów *Księgi jubileuszowej „Kuriera Warszawskiego” 1821—1896*, Warszawa 1896, s. 144—145, 186—187. Nie wyzyskano go w artykule Z. Kmiecika „*Kurier Warszawski*” za czasów redaktorstwa Wacława Szymanowskiego, „*Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*”, t. 3: 1963, z. 2, s. 75—85.

² Por. *Księga jubileuszowa...*, s. 9—128; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1851—1890*, Warszawa 1982, s. 131—132.

³ Por. Pismo Głównego Zarządu do Spraw Prasy zatwierdzające Wacława Szymanowskiego na redaktora odpowiedzialnego „Kuriera Warszawskiego” z 26 kwietnia 1876 r. Papiery osobiste..., BJ, rkps 6575 III, k. 26, mikrofilm P-246/4; *Księga jubileuszowa...*, s. 144—145, 161.

⁴ Julian Statkowski pełnił funkcję redaktora odpowiedzialnego „Kuriera Warszawskiego” od 14 III 1871 do 21 XI 1872 r., Herman Benni w okresie od 14 I 1873 do 14 V 1876 r. Por. *Polski słownik biograficzny*, pod red. W. Konopczyńskiego, t. 1, Kraków 1935, s. 436; *Księga jubileuszowa...*, s. 144—146.

⁵ „Przegląd polityczny”, zamieszczony w nr. 241 „Kuriera Warszawskiego” z 30 X 1872 r., s. 3, zawierał osiem akapitów. Były to: polemiki dziennikarzy angielskich w sprawie wyroku cesarza niemieckiego, jako sędziego polubownego, w sporze o granicę San Juan; kontrowersje na linii Włochy—Watykan co do wy-

Wyrok Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego w sprawie przeciwko przekroczeniu Art. 17 Ustawy o Cenzurze przez redakcję „Kuriera Warszawskiego”. Papiery osobiste Wacława Szymanowskiego (1821—1886), naczelnego redaktora „Kuriera Warszawskiego”, z lat 1855—1886, BJ, rkps 6575 III, k. 22—25.

L. 35000

My

Aleksander II-gi Cesarz Wszech Rosji Król Polski etc. etc.

Wiadomo czynimy, iż: Sąd Appellacyjny Królestwa Polskiego w Imieniu Naszem wydał wyrok następujący

Wydział IX

A. de Johne Prezydujący

Łazowski

Werner

Maryjewski

I. Zieliński Sędziowie

Janiszewski prokurator

(podpisano) A. de Johne

(podpisano) L. Rudnicki

podpisano

Działo się w Warszawie na posiedzeniu Sądu Appellacyjnego Król[estwa] Pols[kiego]

D: 1/13 Marca 1876 roku.

w sprawie przeciwko

1. Julianowi Statkowskiemu — lat 58. Katolikowi — Radcy Stanu. Emerytowi.
2. Gustawowi Gebethner — lat 42. Ewangelikowi. Księgarzowi i wydawcy Kuriera Warszawskiego.
3. Stanisławowi Czerniejewskiemu — lat 42. Katolikowi. Starszemu Zecerowi Drukarni Kuriera Warszawskiego.

Wszystkim żonatom, dietnym, w Warszawie zamieszkałym.

O wykroczenie przeciwko Artykułowi 17^u Ustawy Cezuralnej obwinionym ⁶.

sokości pensji papieża; wzmianka o dekrete króla włoskiego, podwyższającym liczbę okręgów wojskowych we Włoszech; informacje o projekcie reorganizacji armii belgijskiej; powołanie komisji parlamentarnej w Hiszpanii dla rozpatrzenia prawa o zniesieniu kary śmierci za przestępstwa polityczne; ewentualne zmiany konstytucji szwajcarskiej. „Kurier” zamieścił fragmenty wypowiedzi dzienników angielskich, zarzucające cesarzowi niemieckiemu stronniczość w sprawie San Juan, które przydzielono USA, pomijając historyczne prawa Anglii. Zamieszczono także główne tezy artykułu z gazety włoskiej, gdzie stwierdzono, że jeżeli papież nie wyrazi zgody na proponowaną mu przez rząd pensję i corocznie będzie odmawiał jej przyjęcia, to po upływie 10 lat nie będzie mógł interweniować o wypłacenie całości tej kwoty przez rząd włoski, ponieważ uzna się sprawę za niebyłą. W doniesieniach ze Szwajcarii omówiono m. in. debatę nad poprawkami do konstytucji w zakresie reorganizacji armii i o stosunkach na linii państwo—Kościół. Dziś trudno jest ustalić, jakie ustępy zostały zakwestionowane przez cenzurę, ale wydaje się niemal pewne, że chodziło o opinie dzienników angielskich w sprawie wyroku sędziego polubownego w sporze między USA i Anglią o San Juan, gdyż w myśl ustawy o cenzurze nie wolno było wyrażać krytycznych uwag o głowach państw i ich decyzjach. Mogło to również dotyczyć sprawy pensji rządu włoskiego dla papieża lub zmian w konstytucji szwajcarskiej.

⁶ 25 V 1843 r. car Mikołaj I podpisał przepisy ustawy cenzuralnej dla Królestwa Polskiego. Ustawa ta wytyczała główny kierunek cenzurze aż do lat osiemdziesiątych. Jej poszczególne paragrafy uzupełniane były lub rozwijane i nowelizowane przez późniejsze zarządzenia i tajne instrukcje dyktowane potrzebami

Odwołującym się od wyroku Sądu Kryminalnego w Warszawie z d. 11/23 Grudnia 1873 r., którym podsądni z Art. 1024 Kod[eksu] Kar dla Cesarstwa z r[oku] 1866 przy dodaniu do Statkowskiego Art. 1044 K. Pr. na karę pieniężną po Rubli sr. pięć skazani zostali — pierwszemu przy obronie Muszalskiego, innym przy obronie Namimskiego Adwokatów — wszystkim bez ustnego przemówienia pod wyrok 2ej Instancji przychodzącym.

Po przywołaniu sprawy, przedstawieniu jej stanu przez Sędziego Referenta, wysłuchaniu obron i wniosków Prokuratora tej treści.

Prokurator

przy Sądzie Appellacyjnym Król[estwa] Pols[kiego] z odezwy Komitetu Cenzury⁷ oraz wyjaśnień Redaktora odpowiedzialnego Statkowskiego, Wydawcy Gebethnera i Dyspozytora Drukarni Czerniejewskiego i chłopca Drukarni Baczyńskiego, osiągnięto pewność, że bez pozwolenia Cenzora wydrukowano w N 241 Kuriera Warszawskiego kilka ustępów⁸, stało się to zaś z winy Statkowskiego, który zamiast na przesłanej mu do podpisu odbitce wykreślić owe ustępy, zaznaczyć, że ich nie akceptuje, odciał je tylko, nie zawiadamiając posłańca, skutkiem czego nieuwaga pozostałych nastąpiła; nie mogą się jednak nią zasłaniać, skoro — według Czerniejewskiego — spostrzegli się w trakcie odbijania złożonych do odbitki czcionek na numery pisma, a jednak nie zyskali dozwoleń Cenzora, bo tego nie dowodzą.

Według przepisów obowiązujących, Redaktor i wydawca odpowiadają, tych też obwinia Komitet Cenzury. Dyspozytor więc Drukarni wolnym być musi od kary.

Wnosząc: aby Sąd Appellacyjny w aktach appellacji Czerniejewskiego wyrok zaappellowany co do niego uchylił i onego z Art. 97 i 98 K[odeksu] K[ar] Ces[arstwa] od odpowiedzialności uwolnił, wyrok zaś co do Statkowskiego i Gebethnera potwierdził, koszta na ukaranych włożył w II Instancji ostatecznie.

(podpisano) Piątkowski

Podprokurator

Sąd Appellacyjny Królestwa Polskiego Zważywszy: że w N 241 Kuriera Warszawskiego z r. 1872 w części pod tytułem „Przegląd polityczny” wydrukowano pięć ustępów bez poprzedniego przedstawienia Władzy Cenzuralnej, skutkiem czego Komitet Cenzury zażądał pociągnięcia winnych do odpowiedzialności, z nadmienieniem że podobny fakt zagrożony jest karą w Kodeksie Karnym, chociażby sama treść artykułu wydrukowanego nie była przeciwną prawu.

Zważywszy: że Redaktor odpowiedzialny Kuriera Julian Statkowski w tłumaczeniu swem przywodzi, iż mając sobie zakomunikowaną do przejrzenia odbitkę Kuriera, wzmiankowane pięć ustępów nie przeszłych przez Cenzurę odciał, dlatego aby je nie drukowano, tymczasem gdy nie zwrócono na to uwagi, odcięte pięć ustępów wydrukowano w Kurierze, i że temu są winni wydawca Gebethner i Czerniejewski Starszy Zecer.

chwili, § 17 tej ustawy stanowił, że nie wolno drukować żadnych materiałów; „a) gdy w nich zawierało się cokolwiek dążącego do zachwiania prawa i dogmatów wiary chrześcijańskiej, jej tradycji i obrządków; b) gdy w nich znajdowało się co bądź uwłaczającego najwyższej samodzielną władzy lub domowi cesarsko-królewskiemu i co bądź przeciwnego zasadniczemu ustawom państwa; c) gdy obrażały dobre obyczaje i przystojność; d) gdy w nich ubliżano honorowi jakiej osoby bądź przez wyrazy nieprzystojne, bądź przez złośliwe ogłoszenie tego, co się tyczy jej moralności lub domowego życia, nade wszystko zaś potwarzy”. Cyt. za: F. Ramotowska, *Warszawskie Komitety Cenzury 1832—1915*, [w:] *Warszawa XIX w.*, t. 2, Warszawa 1971, s. 274—275.

⁷ Warszawski Komitet Cenzury powołany 17 września 1869 r. Do jego obowiązków należało sprawowanie kontroli nad zawartością wszystkich wydawnictw, w tym i prasy, jakie ukazywały się w Warszawie. Ramotowska, *op. cit.*, s. 285—292.

⁸ Por. „Przegląd polityczny”, „Kurier Warszawski”, nr 241 z 30 X 1872, s. 3.

Zważywszy: że wydawca Kuriera Warszawskiego Gustaw Gebethner tłumaczył się, iż on o wydrukowaniu artykułów nie podpisanych przez Cenzurę nie wiedział, gdyż Drukarnią zarządza Czerniejewski Starszy Zecer, który znów zeznał, iż odbitkę N 241 Kuriera przesłał Statkowskiemu, który obciawszy całą szpaltę zamiast przekreślić, jak zwykł był czynić, i nic o tem posłańcowi, który do niego nosił odbitkę, nie powiedziałszy, takową odesłał, skutkiem czego wydrukowano owe pięć ustępów nie podpisanych przez Cenzurę.

Zważywszy: że Gustaw Gebethner, jako wydawca Kuriera, zajmuje się jedynie częścią administracyjną i w redakcji tego Dziennika żadnego nie ma udziału, zaś Czerniejewski Zecer spełnia tylko to, co mu poleci redaktor, oni więc za uchybienie powyżej opisane odpowiedzialnymi nie są i dla zupełnego braku dowodów w myśl § 413 Ord. Krym. Pr. uwolnieni od kary być winni.

Zważywszy: że Julian Statkowski sam przyznaje, iż z nadesłanej mu odbitki nie wykreślił pięciu ustępów, lecz tylko szpaltę odciął, jest więc winnym wykroczenia do Art. 1024, 1044 Kodeksu Kar dla Cesarstwa z r. 1866 odnoszącego się, zasadnie więc Sąd Kryminalny karę Rsr. 5 na Statkowskiego wymierzył.

Z tych przyczyn Sąd Appellacyjny Król[estwa] Pols[kiego] odwołał się Juliana Statkowskiego od wyroku Sądu Kryminalnego w Warszawie z dnia 11/23 Grudnia 1873 roku jako bezzasadne oddała. Na skutek zaś odwołania się Gustawa Gebethnera i Stanisława Czerniejewskiego wyrok powołany co do nich uchyla i tychże z § 413 Ord. Król[estwa] Pols[kiego] dla zupełnego braku dowodów od odpowiedzialności uwalnia. Kwota wpisu na Rubli sr. dwanaście, stempla na Rubel jeden kopiejek pięćdziesiąt ustanawia i takowe na Statkowskiego wkłada. Wyrokiem Ostatniej Instancji.

(podpisano) A. de Johne

(podpisano) L. Rudnicki

Zalecamy i rozkazujemy Wszystkim Władzom Sądowym, aby wyrok ten wykonały, Prokuratorom, aby tego dopilnowali, Komendantom i Urzędnikom siły zbrojnej, aby dodali pomocy wojskowej, gdy o takową prawnie wezwani będą.

(podpisano) A. de Johne

(podpisano) L. Rudnicki

Za zgodność wypisu głównego wyroku z oryginałem na papierze bez stempla z urzędu spisany świadczy i takowy dla Gustawa Gebethnera wydają w Warszawie d. 6/18 Marca 1876 r.

Podpisarz Sądu Appellacyjnego Królestwa Polskiego

(podpis nieczytelny)